

УДК 332.1:338.24

С.В. ЛИШКО

Черкаський державний технологічний університет

ОПТИМІЗАЦІЯ МЕХАНІЗМУ РЕГУЛЮВАННЯ СТРУКТУРНИХ ЗМІН В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Розглянуто роль регіону в структурній перебудові економіки. Окреслено форми і методи реалізації регіональної структурної політики на макро-, мезо й мікрорівні. Досліджено світовий досвід, який свідчить про те, що в період структурної перебудови роль держави та регіону в регулюванні економіки різко збільшується. Відповідно до цього становить інтерес зарубіжний досвід здійснення структурних перетворень у розвинених західних країнах, де структурні зміни відбувалися в результаті проведення державних заходів у сфері структурної політики. Виокремлено поняття структурної політики держави, що являє собою комплекс заходів уряду, спрямованих на перерозподіл структурного потенціалу країни для створення, розвитку і якісного оновлення бази економічного зростання.

Ключові слова: регіональне регулювання, структурні зміни, макро-, мезо й макрорівень, регіон.

С.В. ЛИШКО

Черкасский государственный технологический университет

ОПТИМИЗАЦИЯ МЕХАНИЗМА РЕГУЛИРОВАНИЯ СТРУКТУРНЫХ ИЗМЕНЕНИЙ В ЭКОНОМИКЕ УКРАИНЫ

Рассмотрена роль региона в структурной перестройке экономики. Очерчены формы и методы реализации региональной структурной политики на макро-, мезо и микроуровне. Исследовано мировой опыт, который свидетельствует о том, что в период структурной перестройки роль государства и региона в регулировании экономики резко увеличивается. В соответствии с этим представляет интерес зарубежный опыт осуществления структурных преобразований в развитых западных странах, где структурные изменения происходили в результате проведения государственных мероприятий в области структурной политики. Выделены понятие структурной политики государства, представляет собой комплекс мер правительства, направленных на перераспределение структурного потенциала страны для создания, развития и качественного обновления базы экономического роста.

Ключевые слова: региональное регулирование, структурные изменения, макро-, мезо и микроуровень, регион.

S.V. LYSHKO

Cherkasy State Technological University

OPTIMIZATION OF MECHANISM OF CONTROL OF STRUCTURAL CHANGES IS IN ECONOMY OF UKRAINE

The role of the region in the restructuring of the economy. Outlined forms and methods of implementation of regional structural policies at the macro, meso and micro level. Studied international experience, which shows that in the period of structural adjustment and the role of government in regulating the economy of the region is increasing dramatically. Accordingly, the interest of foreign experience structural changes in the developed Western countries where structural changes occurred as a result of government measures in the area of structural policies. Thesis there is determined concepts of structural policy, which is a set of government measures aimed at structural redistribution potential for the creation, development and update of qualitative growth.

Keywords: regional regulation, structural changes, macro, meso and macro level, region.

Постановка проблеми

Складні соціально-економічні умови в країні, гострота проблеми низької конкурентоспроможності й технологічного відставання найважливіших галузей економіки потребують активізації структурної перебудови, а також особливого підходу до здійснення структурних перетворень.

Формування ефективної економічної структури є пріоритетною проблемою, яка потребує першочергового вирішення в контексті стратегічних завдань макроекономічного та територіального розвитку країни. В розвинутих країнах основну роль в подоланні кризових явищ в економіці, та

забезпечення стійкого зростання економіки та її соціальної направленості належить механізму державного регуляторного впливу.

Нині наша економічна політика підпорядкована комплексній трансформації адміністративно-командної економіки в ринкову. Але становлення та функціонування цивілізованих ринкових відносин неможливе без структурної перебудови української економіки як у функціонально-галузевому, так і в інституціональному аспектах. У цьому контексті саме конструктивна структурна політика держави є, з одного боку, умовою раціоналізації ринкових реформ, а з іншого — фактором якісної трансформації всього суспільного життя.

Ця тема наразі дуже актуальна, оскільки структурна політика акумулює всі інші напрями економічної політики: фінансово-кредитний, податковий, інвестиційно-інноваційний, технічний, регіональний, соціальний, зовнішньоекономічний тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

У сучасній економічній літературі проблемами ролі, місця та впливу держави та регіону на соціально-економічні процеси в господарському комплексі країни займалися відомі українські вчені, серед яких можна виділити праці С.О.Білої, В.М. Гейця, Я.А.Жаліла, А.С.Гальчинського, П.С.Єщенко, С.В.Мочерного та інших.

Але, на сьогоднішній день, незважаючи на велику кількість доцільних пропозицій щодо подальшої структурної перебудови економіки та регулюючого впливу держави, поки що недостатньо повно обгрунтовані комплексні пропозиції щодо виваженої структурної державної та регіональної політики.

Формулювання мети дослідження

Мета даної статті – окреслення ролі регіону в формуванні оптимальної та ефективної структури економіки країни, та визначення основних напрямів структурної політики в трансформаційному періоді розвитку.

Викладення основного матеріалу

Успішний соціально-економічний розвиток країни залежить від характеру, напрямів і темпів структурних зрушень в економіці та їх пристосування до вимог ринку. Державне регулювання структурних зрушень в національній та регіональній економіці спрямовується на формування і підтримку РСЕ та здійснюється за допомогою структурної політики держави.

Структурна політика держави це обгрунтування цілей та характеру структурних перетворень в економіці країни та регіону, визначення комплексу заходів щодо підтримки розвитку тих структурних елементів НЕС, які забезпечують формування і підтримку ринкової економіки, а отже, й економічне зростання та вирішення актуальних соціально-економічних проблем.

Головною метою державної структурної політики є формування і підтримка сучасної, ефективної, екологічно безпечної, раціональної структури економіки, яка знаходить свою конкретизацію (деталізацію) за такими основними, узагальненими напрямками (підцілями) державної структурної політики:

- установа оптимальних макроекономічних пропорцій;
- розвиток конкуренції та обмеження монополізму;
- формування енергозберігаючої, інноваційної моделі розвитку економіки;
- ліквідація диспропорцій міжгалузевими комплексами;
- ліквідація диспропорцій технічного рівня виробництв різних галузей;
- зниження енерго- та матеріалоємності виробництва;
- підвищення інноваційної (науково-технічного рівня та якості) і конкурентоспроможності продукції;
- раціональне розміщення виробництва та збалансований розвиток регіонів (створення ефективних регіональних господарських систем);
- посилення соціальної орієнтації економіки;
- створення розвинутого національного ринку;
- охорона навколишнього середовища тощо.

Усі напрямки у свою чергу можуть бути деталізовані за принципом побудови «дерева цілей» на ще більш конкретні підцілі, які виступають засобами досягнення цілей вищого порядку.

Слід зауважити, що перелік основних напрямків (підцілей) державної структурної політики постійно змінюється залежно від актуальних завдань та умов розвитку національної економіки.

При загальному розумінні важливості й необхідності структурних змін існують різні уявлення про роль держави та регіону у цих змінах.

Зокрема, висловлюється думка про те, що тільки надання більшої свободи ринковому механізму спричиняє підвищення мобільності ресурсів та їх більш раціональний розподіл, що повинно найбільшою

мірою сприяти структурній перебудові. Отже, державне втручання у формування ефективної структури економіки у край небажане.

В економічній політиці розвинених країн набула поширення політика дерегулювання й приватизації. Зарубіжні автори, зокрема професор економіки з Бельгії П. де Гров, датський економіст Й.Х. Кристенсен, французький дослідник Е. Коен та інші відзначають, що державне втручання, будучи первісно прогресивним явищем, з часом перетворилося на гальмо для підвищення ефективності економіки.

Прихильники цієї точки зору вважають, що розподіл у рамках структурної політики усіляких благ і привілеїв підпорядковується не інтересам науково-технічного розвитку, а політичним амбіціям чиновників, отже, найкращим гарантом структурних зрушень можуть бути тільки ринок і конкуренція. Держава та регіон в цих умовах повинна лише брати участь у формуванні сприятливого господарського клімату, який сприяє розвитку підприємницької ініціативи і конкуренції.

Однак, незважаючи на значне поширення концепцій дерегулювання й проведення в цій сфері конкретних заходів, у промислово-розвинених країнах державна регламентація економіки продовжує залишатися досить значною.

Світовий досвід свідчить про те, що в період структурної перебудови роль держави та регіону в регулюванні економіки різко збільшується. Відповідно до цього становить інтерес зарубіжний досвід здійснення структурних перетворень у розвинених західних країнах, де структурні зміни відбувалися в результаті проведення державних заходів у сфері структурної політики.

Значного поширення в розвинених країнах набула структурна політика держави, що являє собою комплекс заходів уряду, спрямованих на перерозподіл структурного потенціалу країни для створення, розвитку і якісного оновлення бази економічного зростання. В основі вироблення національних пріоритетів структурних перетворень лежить формування методів регулювання для забезпечення концентрації ресурсів за пріоритетними напрямками.

У світовій практиці виділяють кілька критеріїв для вибору пріоритетних галузей. Тут звичайно виділяють групи базових галузей промисловості, що є пріоритетними в структурі національного та регіонального господарства і визначають незалежність економіки; перспективних галузей, що визначають базу економічного зростання; підгалузей, підприємств або виробництв, що підлягають частковому згортанню або ліквідації, тобто групу структурно-депресивних об'єктів.

Свою високу результативність на практиці довів підхід, відповідно до якого структурні перетворення в країні починаються із сировинних галузей, доходи від експорту яких цілеспрямовано використовуються для модернізації наступних за технологічним ланцюжком галузей і розширення виробництва усе більш наукомісткої продукції. Саме така стратегія структурних зрушень була реалізована в економіці США, бурхливе зростання якої з кінця XIX ст. спиралося на експорт мінерально-сировинної продукції, а також пшениці і бавовни.

Досвід промислово розвинених країн показує, що вихідним положенням структурної політики є модернізація економіки на основі розвитку наукомістких і високотехнологічних галузей.

На сучасному етапі перед Україною постає вибір: або продовжити інерційно рухатися в тому ж напрямку і перетворитися на третьорозрядну технологічну державу, на джерело сировини й ринок збуту готової продукції більш розвинених країн, що призведе до поступового вичерпання кращих енергетичних та інших природних ресурсів і загострення соціальних та національних протиріч; або зробити прорив в інноваційному напрямі розвитку економіки і встати в один ряд із країнами з розвинутою ринковою економікою.

У сучасних умовах очевидно, що саме інноваційний характер відтворювальної моделі повинен стати базовою основою структурної трансформації при становленні ефективної ринкової економіки України. З цього випливає, що відносно найближчої перспективи повинні бути визначені бажані структурні зміни і відповідно вироблений адекватний механізм державного втручання в реалізацію структурних змін.

Уся сукупність форм і методів реалізації регіональної структурної політики припускає реформування всіх складових елементів економічної системи на макро-, мезо й мікрорівні.

Так, на макрорівні механізм реалізації структурної політики включає сукупність методів, що впливають на основні макроекономічні пропорції й структурні зв'язки, а також формують структурні взаємодії національної економічної системи із системою світового господарства. При цьому метою структурної політики повинно бути приведення структури національного господарства у відповідність до ринкової моделі господарювання усередині країни; високого ступеня відкритості національної економіки й необхідності у зв'язку з цим забезпечення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринку.

У зв'язку з цим основними напрямками механізму реалізації структурної політики повинні бути, насамперед, оптимізація галузевої й технологічної структури економіки, забезпечення прогресивних структурних зрушень у них. На макрорівні реалізація регіональної структурної політики деякою мірою

націлена на вирішення проблеми макроекономічної трансформації, орієнтованої на забезпечення економічної, технологічної, продовольчої, екологічної, енергетичної безпеки національної економіки.

Для цього, на нашу думку, необхідне проведення нижченаведених заходів, спрямованих на вдосконалювання структури економіки.

По-перше, розвиток і підтримка пріоритетних галузей економіки шляхом спрямування державних інвестицій або створення пільгових умов для їхньої діяльності. Державні заходи повинні проводитися відповідно до заздалегідь складеної підпрограми структурних перетворень за кожним пріоритетним напрямом з виділенням етапів здійснення, визначенням загального фінансування й ресурсного забезпечення таких програм, а також законодавчим забезпеченням вироблення й реалізації пріоритетних напрямів розвитку галузей.

По-друге, стимулювання й підтримка попиту на інновації. При цьому слід зазначити, що тут важливий внутрішній попит, тому що прорив наукомісткої продукції на зовнішні ринки можливий лише при наявності досить місткого внутрішнього ринку. Тут виникають дві обставини: по-перше, відсутність у потенційних реципієнтів інновацій коштів – як власних, так і пропонованих за доступною ціною фінансовими посередниками; по-друге, тиск готових інноваційних продуктів закордонного походження – дорогих, але гарантованих із погляду якісних характеристик і технічної підтримки експлуатації й обслуговування.

Ці проблеми вирішуються третім напрямом структурної політики – це організація інвестиційного буму. Тільки в умовах інвестиційного буму можна створити й підтримувати внутрішній попит на інновації, добитися структурної перебудови економіки на високій технологічній основі.

Разом з тим, слід зазначити, що поряд із проведенням державних заходів щодо основних напрямів структурної політики немаловажну роль відіграє регіон в особі місцевих органів влади.

У цьому зв'язку ми поділяємо точку зору А.Г. Кобилева, що в трансформаційний період територіальні утворення (зокрема їхні господарські комплекси) є повноправними суб'єктами ринкових відносин, і, що добробут населення території перебуває в прямій залежності від того, наскільки міцні й надійні позиції її господарського комплексу на місцевому, регіональному, національному й міжнародних ринках [1]. Тим самим багаторазово зростає координаційна функція органів місцевого самоврядування в економічному і соціальному розвитку агломерації. Саме вони, покликані у ринковій ситуації забезпечувати комплексний розвиток відповідної території, її господарського комплексу як цілісної системи – суб'єкта ринкових відносин.

Таким чином, основними напрямками структурної політики, що проводяться на регіональному рівні, повинні бути такі:

- визначення перспективних напрямів територіального розвитку, при цьому можна орієнтуватися як на розкриття й широке використання наявних переваг, так і на створення нових місцевих переваг. При цьому механізм реалізації структурної політики повинен ґрунтуватися на аналізі функціонування соціально-економічного комплексу регіону, оцінці місця й ролі регіону в системі територіальної праці, визначенні позитивних і негативних тенденцій регіонального розвитку, щоб надалі сприяти розвитку переваг і усуненню недоліків;
- проведення моніторингу та оцінка можливості створення ефективних кластерних структур в регіональному розрізі, визначення джерел фінансування досліджень на перспективу з можливістю залучення іноземних інвесторів та вплив діяльності створених структур на соціальний розвиток регіону;
- створення комунікаційного середовища та інформаційної бази даних, а також підтримуючих інституцій для функціонування регіональних виробничих кластерів;
- стимулювання й підтримка конкурентоспроможності галузевої або територіальної організації господарської діяльності з метою їх сталого розвитку. Це припускає проведення заходів у сфері підвищення інвестиційної привабливості регіону, а також стимулювання й підтримку створення найбільш ефективних форм ведення бізнесу (технопарки, бізнес-інкубатори, бізнес-центри тощо).

На мікрорівні до механізму реалізації основних напрямів структурної політики входить група методів, пов'язаних з підвищенням економічної стабільності, активності в усіх процесах основних суб'єктів ринку, тобто підприємств, корпорацій, наукових та освітніх установ, інших первинних господарських систем.

Ці методи покликані реалізувати такі основні напрями структурної політики на мікрорівні: реструктурування первинної виробничої й наукової ланки; формування стійкого корпоративного каркаса економіки; інтеграція науки, освіти, виробництва й ринку; оптимізація співвідношення великих і малих форм у виробництві й ринковому розподілі; виведення з господарського обороту неефективних виробництв; пріоритетний розвиток високотехнологічних, формуючих власні сегменти у світовому ринку виробництв.

Особливо слід зазначити в механізмі структурних перетворень інтеграцію науки, виробництва й ринку.

У сучасних умовах основною метою інтеграції є об'єднання й функціонування з метою реалізації організаційних переваг малого, середнього й великого бізнесу [2]. Кінцевою метою інтегрування науки й виробництва є формування науково-виробничої бази розвитку регіональної економіки й ринку інновацій, орієнтованого як на вирішення внутрішньорегіональних проблем економічного розвитку (розробка нових видів промислової продукції й технологій для підприємств області), так і на створення конкурентоспроможних виробництв для виходу на міжрегіональний і зовнішній ринки.

Однак поряд із суттєвими заділами в сфері фундаментальної науки є проблеми в застосуванні досліджень безпосередньо в процесі виробництва. У національній практиці основною проблемою інтеграції науки, виробництва й ринку залишається неналагоджений механізм взаємовідносин між учасниками інтегрованої структури. Особливо недостатньо ефективними є інструменти перетікання технічних інновацій зі сфери науки в сферу виробництва, якими виступають технопарки, бізнес-інкубатори і т.д. Це, у свою чергу, пов'язано з недостатньо ефективними заходами державного регулювання, що полягають у стимулюванні використання інновацій, підтримці виробництв, що використовують інноваційні технології, і т.д.

В сьогоденних умовах розвитку економіки України вже існують певні організаційні форми інтеграції між академічними, науковими установами та організаціями освіти, які представлені на ринку новими інноваційними структурами, прикладами проведення науково-практичних конференцій, написання спільних монографій, участь у спільних міжнародних проектах. Так, по лінії Національної академії наук України діють наступні структури: відділення інформатики – навчально-науковий комплекс «Інститут прикладного системного аналізу» (МОН та НАН України), Інститут проблем штучного інтелекту Міносвіти та науки і НАН України, Науковий фізико-технологічний центр (НАН України та Міносвіти та науки), Науковий фізико-технологічний центр (НАН України та Міносвіти та науки), Національний науковий центр «Харківський фізико-технічний інститут» (Міносвіти і науки України) [3]. Ці структури утворені в співпраці з Міністерством освіти і науки України і виконують інтегруючі функції по ефективному використанню науково-технічного та кадрового потенціалу, інтенсифікації навчального процесу, удосконалення існуючих та створення нових спеціальностей, виходячи з умов розвитку трансформаційної економіки. Але слід відзначити, що існуючі інтегровані форми розвитку науки, освіти і виробництва носять імпульсний, безсистемний характер, не маючи належного обґрунтування ні в колах освіти та науки, ні також в науковій періодичній пресі.

Проведення структурної політики в цьому напрямі включає державне регулювання діяльності учасників інтегрованих структур, зокрема розробку програм їхнього формування й розвитку, а також безпосередню участь держави через державні й муніципальні наукові й фінансові організації в інноваційному процесі.

Таким чином, можна виділити такі основні напрями структурної політики, що проводяться на мікроекономічному рівні:

по-перше, оптимізація галузевої структури народного господарства за рахунок зниження неефективних виробництв і відповідного зростання наукомістких. Реалізація цього напрямку структурної політики повинна відбуватися відповідно до програми реконструкції промислового виробництва, яка націлена на зниження витрат виробництва, підвищення якості продукції, поліпшення стану навколишнього середовища;

по-друге, удосконалювання організаційної структури управління підприємством (фірмою), що максимально відповідає її внутрішній специфіці й швидко реагує на зміни зовнішнього середовища. У цьому контексті слід зазначити проведення таких державних заходів, як стимулювання й підтримка НДДКР у сфері розробки енергоефективних технологій і випуску устаткування, а також створення сприятливого клімату для вітчизняних та іноземних інвестицій в екологічно чисті ефективні проекти;

по-третє, стимулювання капіталовкладень в устаткування для поліпшення виробничого апарату – матеріальної бази управлінської діяльності. У цій сфері застосовні такі заходи державного регулювання, як надання податкових пільг, державних цільових інвестицій, кредитів і т.д.

Висновки

На основі проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

Уся сукупність форм і методів реалізації державної та регіональної структурної політики припускає реформування всіх складових елементів економічної системи на макро-, мезо й макрорівні. Узагальнюючи, можна виділити такі основні напрями державної та регіональної структурної політики на макро-, мезо- і мікрорівні:

– по-перше, виділення й забезпечення розвитку «проривних» секторів і виробництв, за якими вітчизняна економіка має певні конкурентні переваги порівняно з іншими країнами;

– по-друге, розвиток пріоритетних напрямів, пов'язаних з експортом сировини. Володіння унікальними за різноманітністю й масштабами природними ресурсами дає змогу зайняти провідні світові позиції у виробництві й експорті сировини високого ступеня переробки;

– по-третє, оскільки науково-технічний прогрес переважно реалізується через індустріальні й нові інформаційні технології, а їх виробництво й поширення концентруються в галузях і секторах промисловості, то модернізація й диверсифікація структури промисловості стає ключовим моментом;

– по-четверте, на сучасному етапі основною рушійною силою економічного зростання стають знання, закріплені в «людському капіталі» й технологіях. У зв'язку з цим необхідно розвивати науковий та інтелектуальний потенціал країни, здійснюючи фінансові вкладення в розвиток сфер освіти, науки й соціального забезпечення.

Список використаної літератури

1. Кобилев А.Г. Город в трансформационном обществе: управление социально-экономической жизнедеятельностью/ А.Г. Кобилев // Волглград: ВолГУ. –1998. – <http://www.lib.ua-ru.net>
2. Жаліло Я.А. Малий і середній бізнес у пошуках місця в стратегії економічного зростання в Україні/ Я.А. Жаліло //: Зб. наук. статей – К.: Альтпрес, 2002. – 118 с.
3. Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України: В 3-х т./ За ред. акад. НАН України В.М. Гейця, акад. НАН України В.П. Семиноженка, чл.-кор. НАН України Б.Є Кваснюка// В.М. Геєць, В.П. Семиноженко, Б.Є Кваснюк. – К.: Фенікс, 2007. – Т.3. – 556 с.
4. Красильников О.Ю. Структурные сдвиги в экономике: теория и методология / О.Ю. Красильников. – Саратов: Научная книга, 1999. – 74 с.
5. Цивилизационная структура современного мира. : Вв 3-х т. – Т. 1: Глобальные трансформации современности / [под ред. Ю.Н. Пахомова, Ю.В. Павленко]. – К.: Наукова думка, 2006. – 536 с.
6. Приходько Т. І. Структурні зміни в економіці України / Т. І. Приходько // Економіка і прогнозування. - 2013. - № 3. - С. 59-76. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/econprog_2013_3_6.pdf.
7. Приходько Т.І. Структурна трансформація економіки України та фактори макронеустабільності // Фактори макроекономічної неустабільності в системі моделей економічного зростання / Т.І.Приходько // за ред. М.І.Скрипниченко ; НАН України, Інститут економіки та прогнозування. – К., 2012. – С. 126–132.